

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра політології, історії і філософії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
бакалавр

на тему: «Політичні лідери у демократичному суспільстві: основні вимоги»

Виконала: здобувачка вищої освіти
за освітньою програмою Політологія
спеціальності 052 Політологія
ступеня вищої освіти бакалавр
групи 052ПОЛІТбд_41
Бондарчук А. І.
Керівник: Некряч А. І.
Рецензент: Мякушко Н. С.

Полтава 2025 року

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра гуманітарних і соціальних дисциплін

Освітня програма Політологія
Спеціальність 052 Політологія
Рівень вищої освіти бакалаврський

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Наталія СИЗОНЕНКО

16 травня 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
Бондарчук Анни Іллівни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Політичні лідери у демократичному суспільстві: основні вимоги»

керівник роботи: доктор політичних наук, професор, професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін Некряч Анастасія Іванівна

Затверджено засіданням кафедри протокол № 20 від 21 травня 2024 р.

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 15 травня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: інформаційні джерела та наукові дослідження відповідно до тематики кваліфікаційної роботи

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретичні аспекти сутності політичного лідерства у демократичному суспільстві.

Розділ 2. Характеристика політичних лідерів у демократичному суспільстві в контексті зарубіжного досвіду.

Розділ 3. Аналіз формування та діяльності політичних лідерів в сучасній Україні.

5. Перелік графічного матеріалу: схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження.

6. Дата видачі завдання: 16 травня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи.	02.04.2024 р. – 30.04.2024 р.	
2	Складання та погодження розгорнутого плану та завдання на кваліфікаційну роботу	01.05.2024 р. – 15.05.2024 р.	
3	Опрацювання літературних джерел	16.05.2024 р. – 30.06.2024 р.	
4	Збір, вивчення і обробка інформації, необхідної для виконання роботи	16.05.2024 р. – 26.04.2025 р.	
5	Виконання теоретичних розділів роботи	16.05.2024 р. – 20.03.2025 р.	
6	Виконання дослідницького розділу роботи	01.02.2025 р. – 20.03.2025 р.	
7	Оформлення тексту роботи	09.05.2025 р. – 16.05.2025 р.	
8	Попередній захист роботи на кафедрі	16.05.2025 р.	
9	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень і пропозицій	17.05.2025 р. – 26.05.2025 р.	
10	Нормо-контроль	27.05.2025 р. – 28.05.2025 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи	16.06.2025 р. – 18.06.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

_____ Анна БОНДАРЧУК

Керівник роботи

_____ Анастасія НЕКРЯЧ

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	7
1.1. Сучасні концепції та теорії політичного лідерства	7
1.2. Природа і соціальна сутність політичного лідерства	14
1.3. Класифікація та функції політичних лідерів	21
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	30
2.1. Діяльність політичних лідерів	30
2.2. Шляхи пошуку і проблеми функціонування політичних лідерів	34
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	39
3.1. Концептуальні підходи та шляхи формування політичного лідерства в сучасній Україні	39
3.2. Формування іміджу політичного лідера: засоби та інструменти	42
3.3. Регіональні лідери як впливові суб`єкти суспільних трансформацій на місцевому рівні	45
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Політичне лідерство є одним із ключових чинників демократичного суспільства, адже саме лідери формують порядок денний, ухвалюють важливі рішення та визначають напрямок розвитку держави. У демократичних країнах політичні лідери виступають не лише управлінцями, а й представниками інтересів громадян, що потребує високого рівня відповідальності, комунікативних навичок та стратегічного мислення.

Сучасні демократичні суспільства висувають певні вимоги до політичних лідерів, зокрема щодо їх компетентності, прозорості діяльності, здатності до діалогу з громадянами та дотримання демократичних принципів. Разом із тим, у багатьох країнах спостерігаються виклики, пов'язані з кризою довіри до політичних діячів, популізмом та маніпуляціями громадською думкою. Це актуалізує дослідження феномену політичного лідерства та основних вимог до нього в демократичному суспільстві.

Стан дослідження теми. Проблематика політичного лідерства знайшла відображення у працях багатьох науковців. Зокрема, питання характеристик лідерів та їх ролі в політичному процесі досліджували О. Балацька [5], В. Бойко [7] та В. Горбатенко [4]. Питання впливу політичного лідерства на функціонування демократичних інститутів аналізували Б. Буяк [8] і С. Держановська [16]. Окрему увагу приділено вивченню типології лідерів, зокрема харизматичного, бюрократичного та популістського лідерства, що висвітлюється у працях В. Грубінка [15] та В. Дубінської [17].

Мета кваліфікаційної роботи – дослідити сутність політичного лідерства в демократичному суспільстві та визначити основні вимоги до політичних лідерів.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати сучасні концепції та теорії політичного лідерства.
2. Охарактеризувати природу і соціальну сутність політичного лідерства.
3. Конкретизувати класифікацію та функції політичних лідерів.

4. Дослідити діяльність політичних лідерів (на прикладі країн або країни).
5. Виявити шляхи пошуку і проблеми функціонування політичних лідерів в країні.
6. Запропонувати концептуальні підходи та шляхи формування політичного лідерства в сучасній Україні.
7. Здійснити формування іміджу політичного лідера: засоби та інструменти.
8. Описати регіональних лідерів як впливових суб`єктів суспільних трансформацій на місцевому рівні.

Об`єктом дослідження є політичне лідерство як феномен демократичного суспільства.

Предметом дослідження є основні вимоги до політичних лідерів у демократичних країнах.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи:

- аналітичний – для вивчення наукових праць і законодавчих джерел щодо політичного лідерства;
- порівняльний – для аналізу особливостей політичного лідерства у різних демократичних країнах;
- системний – для визначення ролі політичних лідерів у демократичних процесах;
- узагальнення – для формулювання висновків щодо вимог до політичних лідерів.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел (35 найменувань). Загальний обсяг роботи – 54 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1. Сучасні концепції та теорії політичного лідерства

Сучасні концепції та теорії політичного лідерства є фундаментальною основою для розуміння ролі лідерів у демократичному суспільстві, відображаючи багатогранність цього явища та його залежність від соціальних, історичних і культурних контекстів. Політичне лідерство як об'єкт наукового аналізу привертає увагу дослідників через його здатність впливати на суспільні процеси, формувати напрямки розвитку держави та визначати характер взаємодії між владою і громадянами. У демократичних системах лідерство набуває особливого значення, оскільки воно функціонує в умовах відкритості, конкуренції та необхідності враховувати волю народу. Сучасна наукова думка пропонує широкий спектр підходів до осмислення цього феномену, серед яких виокремлюються як класичні теорії, що сформувалися ще в минулому столітті, так і новітні концепції, що враховують трансформації політичного середовища в епоху глобалізації та цифровізації. Розгляд цих концепцій дозволяє не лише зрозуміти природу лідерства, але й виявити ті якості та стратегії, які є найбільш ефективними в демократичному контексті [24, с. 90].

Одним із ключових напрямів у вивченні політичного лідерства є рисовий підхід, який акцентує увагу на особистісних якостях лідера. Цей підхід бере свій початок від ідей про те, що певні вроджені чи набуті характеристики, такі як харизма, інтелект, впевненість у собі чи здатність до емпатії, визначають здатність людини ефективно виконувати лідерські функції. У демократичному суспільстві ці риси набувають специфічного значення, адже лідер має не лише демонструвати силу волі чи стратегічне мислення, але й бути спроможним налагоджувати діалог із суспільством, враховувати різноманітні думки та виступати своєрідним медіатором між державою і громадянами. Харизматичне

лідерство, яке часто асоціюється з рисовими теоріями, розглядається як здатність надихати маси та створювати емоційний зв'язок із послідовниками. Однак у сучасних умовах цей тип лідерства зазнає критики через його потенційну схильність до популізму, що може суперечити принципам раціонального управління, притаманним демократії.

Поряд із рисовими теоріями значного поширення набув ситуаційний підхід, який підкреслює, що ефективність лідерства залежить від конкретних обставин. У рамках цього напрямку вважається, що не існує універсального набору якостей чи стилю поведінки, який би гарантував успіх у всіх ситуаціях. Натомість лідер має адаптуватися до контексту, враховуючи соціально-політичні умови, рівень розвитку суспільства, наявність криз чи стабільність у державі. У демократичному суспільстві ситуаційний підхід виявляється особливо релевантним, оскільки політичні лідери стикаються з динамічними викликами, такими як виборчі кампанії, громадські протести чи необхідність реагувати на зовнішні загрози. Здатність гнучко змінювати стратегії та підходи до управління стає однією з визначальних рис успішного демократичного лідера [20, с. 18].

Іншим важливим напрямом є поведінковий підхід, який зосереджується на діях лідера, а не на його особистих якостях чи зовнішніх обставинах. У цьому контексті дослідники аналізують, як лідери взаємодіють із підлеглими, приймають рішення та реалізують владу. У демократичних системах поведінка лідера має відповідати принципам прозорості, підзвітності та інклюзивності. Наприклад, лідер, який демонструє автократичний стиль управління, може бути ефективним у короткостроковій перспективі, але в довгостроковому вимірі це суперечить демократичним цінностям, що вимагають залучення громадян до процесу прийняття рішень. Натомість лідери, які обирають демократичний стиль, сприяють розвитку плюралізму та зміцненню суспільної довіри до влади.

Серед сучасних концепцій політичного лідерства особливе місце посідає теорія трансформаційного лідерства, яка підкреслює здатність лідера мотивувати суспільство до змін і досягнення спільних цілей. Трансформаційні лідери не просто реагують на поточні потреби, а формують візію майбутнього, яка надихає

людей на активну участь у суспільно-політичному житті. У демократичному суспільстві ця концепція набуває особливого значення, адже вона передбачає співпрацю між лідером і громадянами, а не одностороннє нав'язування рішень. Такі лідери часто стають каталізаторами реформ, сприяючи еволюції політичних інститутів і зміцненню демократичних практик. Водночас трансформаційне лідерство вимагає від лідера високого рівня етичної відповідальності, оскільки маніпулятивне використання цієї моделі може призвести до зловживання владою.

На противагу трансформаційному лідерству існує концепція транзакційного лідерства, яка базується на ідеї обміну між лідером і послідовниками. У рамках цього підходу лідер пропонує певні блага – економічні, соціальні чи політичні – в обмін на підтримку чи лояльність. У демократичних системах транзакційне лідерство часто проявляється під час виборчих кампаній, коли кандидати обіцяють конкретні покращення в обмін на голоси виборців. Хоча цей підхід може бути ефективним у стабільних умовах, він має обмеження, оскільки не сприяє глибоким суспільним змінам і часто асоціюється з прагматичним, а не візіонерським стилем управління.

Ще одним актуальним напрямом є системний підхід, який розглядає політичне лідерство як елемент ширшої соціально-політичної системи. У рамках цієї теорії лідерство аналізується не ізольовано, а у взаємозв'язку з інститутами, групами інтересів, культурними традиціями та економічними умовами. У демократичному суспільстві системний підхід дозволяє зрозуміти, як лідери взаємодіють із парламентами, партіями, медіа та громадянським суспільством, формуючи баланс сил і впливаючи на стабільність системи. Цей підхід підкреслює важливість інституційного контексту, адже навіть найталановитіший лідер може бути обмежений слабкими інститутами чи відсутністю підтримки з боку суспільства [15, с. 148].

У контексті глобалізації та розвитку інформаційних технологій з'явилися нові концепції, які враховують вплив цифрового середовища на політичне лідерство. Теорія мережевого лідерства акцентує увагу на тому, як лідери

використовують соціальні мережі та онлайн-платформи для мобілізації підтримки, комунікації з громадянами та формування власного іміджу. У демократичних суспільствах цей підхід став особливо актуальним, адже він дозволяє лідерам долати традиційні бар'єри між владою і народом, однак водночас створює нові виклики, такі як поширення дезінформації чи втрата контролю над інформаційним полем. Лідери, які успішно адаптуються до цифрової реальності, здатні не лише утримувати владу, але й формувати нові стандарти взаємодії з суспільством.

Етичний вимір політичного лідерства також займає важливе місце в сучасних дослідженнях. У демократичному суспільстві лідери перебувають під постійним наглядом громадськості, що вимагає від них дотримання високих моральних стандартів. Теорії етичного лідерства наголошують на необхідності відповідності дій лідера принципам справедливості, рівності та поваги до прав людини. У цьому контексті лідерство перестає бути лише інструментом досягнення влади, а стає способом реалізації суспільного блага. Етичні лідери сприяють зміцненню довіри до демократичних інститутів і слугують прикладом для наступних поколінь.

Розгляд сучасних концепцій політичного лідерства неможливий без урахування еволюції цього явища в історичному контексті, що дозволяє простежити, як змінювалися уявлення про лідера залежно від суспільних трансформацій. Якщо в епоху традиційних суспільств лідерство асоціювалося переважно з авторитарною владою чи спадковими правами, то в демократичних системах воно стало продуктом складної взаємодії між особистістю лідера, інституційним середовищем і запитами громадян. Ця еволюція відображається в теоретичних підходах, які поступово відходять від уявлення про лідера як виняткову особистість і звертаються до аналізу його ролі в ширшому соціальному контексті. Саме тому сучасні концепції політичного лідерства вирізняються комплексністю, прагнучи врахувати як індивідуальні, так і системні фактори, що впливають на його ефективність [2, с. 204].

Повертаючись до рисовий підхід, варто зазначити, що він, попри свою популярність у ранніх дослідженнях, зазнав значної еволюції в сучасних умовах. Якщо раніше акцент робився на статичних характеристиках, таких як фізична харизма чи ораторські здібності, то нині дослідники звертають увагу на динамічні якості, які можна розвинути через навчання та досвід. У демократичному суспільстві до таких якостей часто відносять емоційний інтелект, який дозволяє лідеру відчувати настрої суспільства, реагувати на його потреби та уникати конфліктів, що можуть підірвати довіру до влади. Харизматичне лідерство, яке традиційно асоціюється з рисовими теоріями, у сучасних працях розглядається не лише як природний дар, а й як результат свідомої роботи над собою. Водночас у демократичному контексті харизма має бути збалансованою, щоб уникнути надмірної персоналізації влади, яка може призвести до авторитаризму чи культу особи.

Ситуаційний підхід, своєю чергою, набуває нових обрисів у світлі сучасних викликів, таких як глобальні кризи чи технологічні зміни. У демократичних суспільствах лідери змушені реагувати на різноманітні ситуації – від економічних спадів до масових протестів чи інформаційних війн. Цей підхід підкреслює, що успіх лідера залежить не стільки від його особистих якостей, скільки від уміння правильно оцінити контекст і обрати відповідну стратегію. Наприклад, у період стабільності лідер може зосереджуватися на довгострокових реформах, тоді як у кризовий час від нього вимагається швидке прийняття рішень і демонстрація впевненості. У демократичному суспільстві ситуаційне лідерство ускладнюється необхідністю враховувати думку громадян, що робить його більш орієнтованим на компроміси та консенсус, ніж на одноосібне нав'язування волі [7, с. 135].

Поведінковий підхід до політичного лідерства також зазнав трансформацій, відображаючи специфіку демократичних систем. У сучасних дослідженнях акцент зміщується з аналізу окремих дій лідера на вивчення його взаємодії з іншими акторами політичного процесу. У демократичному суспільстві лідер не може діяти ізольовано – його поведінка формується під

впливом партій, громадських організацій, медіа та електорату. Наприклад, стиль лідерства, який передбачає активне залучення громадян до прийняття рішень, сприяє зміцненню демократичних інститутів, тоді як авторитарна поведінка, навіть у межах демократичної системи, може призвести до ерозії довіри та делегітимізації влади. Поведінковий підхід також звертає увагу на те, як лідери комунікують із суспільством, зокрема через публічні виступи, дебати чи соціальні мережі, що є важливим елементом їхньої діяльності в умовах відкритості демократичного простору.

Теорія трансформаційного лідерства, яка набуває дедалі більшого значення в сучасному світі, виходить за межі традиційного уявлення про лідера як адміністратора чи менеджера. У демократичному суспільстві трансформаційні лідери виступають агентами змін, які не лише реагують на суспільні запити, а й формують нові цінності та цілі. Вони здатні об'єднувати людей навколо спільної мети, наприклад, боротьби з корупцією, захисту прав людини чи впровадження екологічних ініціатив. Такий підхід вимагає від лідера не лише стратегічного бачення, але й уміння переконувати, надихати та співпрацювати з різними групами інтересів. Водночас трансформаційне лідерство пов'язане з певними ризиками, адже надмірна амбітність чи необґрунтований радикалізм можуть дестабілізувати демократичну систему, якщо лідер не враховує реальні можливості та обмеження.

Транзакційне лідерство, яке контрастує з трансформаційним, залишається актуальним у демократичних суспільствах, особливо в умовах виборчої політики. Цей підхід ґрунтується на прагматичній взаємодії між лідером і громадянами, де підтримка забезпечується через конкретні обіцянки чи дії – підвищення соціальних стандартів, інфраструктурні проекти чи захист національних інтересів. У демократичному контексті транзакційне лідерство часто критикують за його короткострокову орієнтацію, адже воно рідко сприяє глибоким структурним змінам. Проте його перевагою є зрозумілість і доступність для широких верств населення, що робить його ефективним інструментом у конкурентному політичному середовищі [11, с. 529].

Системний підхід до політичного лідерства дозволяє розглядати лідера як частину складної мережі взаємозв'язків, де його дії залежать від інституційного дизайну, політичної культури та суспільних очікувань. У демократичному суспільстві цей підхід підкреслює важливість балансу між владними повноваженнями лідера та механізмами стримувань і противаг. Наприклад, сильний лідер у слабкій інституційній системі може легко перетворитися на автократа, тоді як у розвиненій демократії його вплив обмежується законодавчими рамками та громадським контролем. Системний підхід також звертає увагу на те, як лідери взаємодіють із глобальними акторами – міжнародними організаціями, транснаціональними корпораціями чи іншими державами, – що є важливим аспектом у сучасному світі.

Мережеве лідерство, яке виникло внаслідок цифрової революції, стало новим явищем у політичній теорії. У демократичних суспільствах, де доступ до інформації є майже необмеженим, лідери змушені адаптуватися до нових форм комунікації. Соціальні мережі дозволяють їм безпосередньо звертатися до громадян, обходячи традиційні медіа, але водночас підвищують вразливість до критики та дезінформації. Мережеве лідерство вимагає від лідера не лише технологічної грамотності, а й уміння створювати віртуальні спільноти, які підтримуватимуть його ідеї. У цьому сенсі політичне лідерство стає менш ієрархічним і більш горизонтальним, що відповідає принципам демократії [13, с. 83].

Етичне лідерство, як ще один сучасний напрям, акцентує увагу на моральній складовій діяльності лідера. У демократичному суспільстві, де влада легітимізується через довіру громадян, етичні принципи стають невід'ємною частиною лідерської практики. Лідери, які демонструють прозорість, чесність і повагу до прав інших, сприяють зміцненню демократичних цінностей і слугують прикладом для суспільства. Етичне лідерство також передбачає відповідальність за наслідки своїх рішень, що є особливо важливим у часи криз чи конфліктів.

Таким чином, сучасні концепції та теорії політичного лідерства пропонують різноманітні підходи до розуміння цього явища, відображаючи його

складність і багатогранність. У демократичному суспільстві лідерство вимагає поєднання особистих якостей, адаптивності до обставин, ефективної поведінки та етичної відповідальності. Кожен із розглянутих підходів – рисовий, ситуаційний, поведінковий, трансформаційний, транзакційний, системний, мережевий чи етичний – вносить свій внесок у осмислення того, яким має бути лідер у сучасному світі. Ці теорії не лише допомагають аналізувати діяльність політичних лідерів, але й слугують основою для розробки практичних рекомендацій щодо їх підготовки та функціонування в умовах демократії.

1.2. Природа і соціальна сутність політичного лідерства

Природа і соціальна сутність політичного лідерства є ключовими аспектами для розуміння цього феномену, оскільки вони розкривають його глибинні основи, що виходять за межі конкретних історичних чи культурних контекстів. Політичне лідерство як явище виникає на перетині індивідуальних прагнень, суспільних потреб і владних структур, що робить його одночасно продуктом людської діяльності та відображенням соціальних процесів. У демократичному суспільстві ці особливості набувають специфічного забарвлення, адже лідерство тут не лише відображає волю окремих осіб, а й слугує механізмом узгодження інтересів різних груп, забезпечуючи стабільність і розвиток системи. Розгляд природи політичного лідерства дозволяє виявити його універсальні риси, тоді як аналіз соціальної сутності підкреслює його залежність від конкретного суспільного середовища, в якому воно реалізується [8, с. 241].

Природа політичного лідерства корениться в базовій потребі людських спільнот у координації та управлінні. Ще на ранніх етапах розвитку суспільства виникала необхідність у особах, які могли б спрямовувати колективні зусилля, вирішувати конфлікти чи представляти групу в зовнішніх взаємодіях. Ця потреба є універсальною і притаманна будь-яким соціальним системам – від первісних

племен до сучасних держав. У цьому сенсі політичне лідерство можна розглядати як природний результат еволюції людських відносин, де певні індивіди, завдяки своїм якостям чи обставинам, беруть на себе відповідальність за організацію спільного життя. Однак у демократичному суспільстві ця природна основа ускладнюється, оскільки лідерство перестає бути виключно проявом сили чи авторитету і стає залежним від легітимності, яка ґрунтується на визнанні з боку громадян. Таким чином, природа лідерства поєднує в собі біологічні, психологічні та соціальні елементи, що формують його як багатогранне явище.

З психологічної точки зору, природа політичного лідерства пов'язана з індивідуальними рисами, які дозволяють людині вирізнятися серед інших і брати на себе керівну роль. Харизма, впевненість, здатність до переконання чи стратегічного мислення часто вважаються тими якостями, які спонукають інших довіряти лідеру та слідувати за ним. Ці риси можуть мати як вроджений характер, так і розвиватися під впливом виховання, освіти чи життєвого досвіду. У демократичному контексті до цих якостей додається здатність до емпатії та комунікації, адже лідер має не лише керувати, а й налагоджувати зв'язок із суспільством, яке є активним учасником політичного процесу. Водночас психологічний аспект лідерства не обмежується особою самого лідера – він охоплює й мотивацію послідовників, які обирають того, хто здатен втілити їхні сподівання чи захистити їхні інтереси.

Соціальна сутність політичного лідерства виявляється в його нерозривному зв'язку з суспільними відносинами та структурами влади. Лідерство не існує у вакуумі – воно завжди є відображенням тих умов, у яких функціонує суспільство. У демократичних системах ця сутність проявляється через необхідність узгодження індивідуальних амбіцій лідера з колективними інтересами, що забезпечується через вибори, громадський контроль і діяльність інститутів. Лідер тут виступає не просто як особа, що приймає рішення, а як суб'єкт, який уособлює суспільну волю чи спрямовує її в певному напрямку. Саме тому соціальна сутність політичного лідерства в демократії передбачає

його підзвітність і залежність від підтримки громадян, що відрізняє його від авторитарних моделей, де лідерство базується на примусі чи традиційному авторитеті [18, с. 462].

Важливим аспектом соціальної сутності лідерства є його роль у формуванні суспільної єдності. У демократичному суспільстві, де співіснують різні групи з власними інтересами, лідер виступає своєрідним медіатором, який здатен об'єднати людей навколо спільних цілей. Ця функція вимагає від нього не лише політичної майстерності, а й розуміння соціальних процесів, культурних особливостей і економічних реалій. Лідер у такому контексті стає не просто управлінцем, а символом, який відображає цінності суспільства чи спрямовує його до їхнього втілення. Наприклад, у період криз чи трансформацій суспільство часто звертається до лідерів, які здатні запропонувати чітке бачення майбутнього, що підкреслює їхню роль як носіїв соціальних змін.

Природа політичного лідерства також пов'язана з владою як центральним елементом цього явища. Влада є тим ресурсом, який дозволяє лідеру реалізовувати свої цілі та впливати на інших. У демократичному суспільстві влада лідера має легітимний характер, тобто вона визнається законною з точки зору як формальних процедур, так і суспільної згоди. Ця легітимність не є статичною – вона постійно піддається випробуванням через вибори, громадську думку чи дії опозиції. Таким чином, природа лідерства в демократії передбачає динамічний баланс між владними повноваженнями та відповідальністю перед суспільством, що відрізняє його від інших типів політичних систем, де влада може ґрунтуватися на примусі чи традиціях.

Соціальна сутність політичного лідерства виявляється й у його історичній обумовленості. Лідерство завжди відображає той етап розвитку, на якому перебуває суспільство. У демократичних системах сучасності, які характеризуються високим рівнем плюралізму та інформатизації, лідери змушені враховувати не лише внутрішні, а й глобальні фактори – від економічної конкуренції до культурного обміну. Це робить їхню роль більш складною, ніж у традиційних суспільствах, де лідерство часто обмежувалося локальними

рамками. Соціальна сутність лідерства в таких умовах полягає в його здатності адаптуватися до змін, зберігаючи при цьому зв'язок із базовими цінностями демократії, такими як свобода, рівність і справедливість [30, с. 258].

Ще одним важливим елементом природи політичного лідерства є його символічна складова. Лідер не лише виконує практичні функції, а й уособлює певні ідеї, які резонують із суспільством. У демократичному контексті це можуть бути ідеї прогресу, солідарності чи захисту прав людини. Символічна роль лідера посилюється в умовах криз, коли суспільство шукає орієнтири для подолання труднощів. Водночас ця символічність накладає на лідера додаткову відповідальність, адже його дії сприймаються не лише як управлінські рішення, а й як утілення суспільних очікувань. Таким чином, природа лідерства поєднує в собі раціональні та ірраціональні аспекти, де практична діяльність переплітається з емоційним впливом.

Соціальна сутність політичного лідерства також проявляється в його залежності від групової динаміки. У демократичному суспільстві лідер рідко діє сам – він спирається на команди, партії чи рухи, які формують його політичний капітал. Ця взаємодія з групами інтересів є невід'ємною частиною лідерства, адже вона визначає його здатність мобілізувати ресурси та реалізовувати свої ініціативи. У цьому сенсі лідерство стає колективним процесом, де індивідуальні якості лідера доповнюються підтримкою його оточення. Такий підхід підкреслює, що соціальна сутність лідерства полягає не лише в особі лідера, а й у тих суспільних зв'язках, які він створює та підтримує [23, с. 14].

Розкриття природи і соціальної сутності політичного лідерства вимагає глибшого занурення в його взаємозв'язок із суспільними процесами, адже це явище не лише відображає внутрішні якості лідера, а й слугує дзеркалом тих соціальних реалій, у яких він діє. У демократичному суспільстві політичне лідерство набуває особливого значення через свою здатність поєднувати індивідуальні амбіції з колективними цілями, що робить його не просто інструментом влади, а й механізмом соціальної інтеграції. Ця двоїста природа лідерства – як прояв особистої ініціативи та як продукт суспільних очікувань –

визначає його унікальність і складність. Розглядаючи ці аспекти, можна простежити, як лідерство еволюціонує під впливом змін у суспільстві та як воно, своєю чергою, впливає на ці зміни, формуючи нові моделі взаємодії між владою і громадянами.

Природа політичного лідерства має глибокі антропологічні корені, які сягають основ людського співіснування. У будь-якому суспільстві, незалежно від його рівня розвитку, виникає потреба в особах, які здатні координувати дії, розподіляти ресурси чи вирішувати суперечки. Ця потреба зумовлена не лише практичними завданнями, а й прагненням людей до порядку та передбачуваності в умовах невизначеності. У демократичному контексті ця природна основа трансформується, адже лідерство перестає бути виключно функцією сили чи примусу і набуває рис добровільної взаємодії. Лідер тут не нав'язує свою волю, а отримує мандат від суспільства, що робить його владу умовною і залежною від постійного підтвердження легітимності. Такий підхід підкреслює, що природа лідерства в демократії є не лише біологічною чи психологічною, а й соціально сконструйованою, адже вона ґрунтується на довірі та згоді [28, с. 196].

Психологічний вимір природи лідерства залишається ключовим для розуміння того, чому одні люди стають лідерами, а інші – ні. Здатність впливати на інших, переконувати чи надихати є результатом не лише особистих якостей, а й уміння відповідати на емоційні запити суспільства. У демократичному суспільстві ці якості набувають особливого значення, оскільки лідер має бути не лише авторитетом, а й партнером для громадян. Наприклад, уміння слухати, демонструвати співчуття чи знаходити спільну мову з різними групами населення стає не менш важливим, ніж традиційні риси, такі як рішучість чи харизма. Водночас психологічна природа лідерства охоплює й зворотний бік – мотивацію послідовників, які обирають лідера як того, хто здатен уособити їхні цінності чи захистити їхні інтереси. Ця взаємодія між лідером і суспільством створює динамічний зв'язок, який лежить в основі демократичного лідерства.

Соціальна сутність політичного лідерства виявляється в його ролі як інструмента суспільного розвитку. У демократичному суспільстві лідер не

просто виконує управлінські функції – він виступає каталізатором змін, які відображають еволюцію соціальних норм і цінностей. Наприклад, у періоди переходу від авторитарного правління до демократії лідери часто стають символами боротьби за свободу, тоді як у стабільних демократичних системах їхня діяльність зосереджується на підтримці балансу між різними групами інтересів. Ця роль вимагає від лідера глибокого розуміння соціальної структури суспільства, його культурних традицій і економічних умов. У цьому сенсі соціальна сутність лідерства полягає в його здатності адаптуватися до потреб суспільства, одночасно формуючи напрямок його розвитку.

Ще одним важливим аспектом соціальної сутності лідерства є його залежність від інституційного середовища. У демократичному суспільстві лідерство не може існувати поза рамками інститутів, які визначають правила гри та обмежують індивідуальну владу. Парламенти, суди, партії та медіа створюють контекст, у якому лідер змушений діяти, що робить його діяльність частиною ширшої системи. Ця інституційна обумовленість підкреслює, що лідерство в демократії є не лише проявом особистої волі, а й результатом взаємодії з формальними та неформальними структурами. Наприклад, сильний лідер у слабкій інституційній системі може легко перейти до авторитарних практик, тоді як у розвиненій демократії його дії контролюються механізмами стримувань і протипаг. Таким чином, соціальна сутність лідерства виявляється в його вплетеності в суспільні інститути, які одночасно підтримують і обмежують його.

Природа політичного лідерства також пов'язана з його конфліктним потенціалом. У будь-якому суспільстві лідерство виникає там, де є розбіжності в інтересах чи баченні майбутнього, і його завданням є подолання цих конфліктів. У демократичному суспільстві цей аспект набуває особливого значення, адже плюралізм і конкуренція є невід'ємними рисами системи. Лідер тут виступає не лише як той, хто вирішує спірні питання, а й як особа, яка здатна знайти компроміс між протилежними позиціями. Ця здатність до медіації є частиною природи лідерства, адже вона відображає базову потребу в гармонізації суспільних відносин. Водночас конфліктність може бути й джерелом сили

лідера, адже вміння мобілізувати суспільство в умовах викликів часто визначає його авторитет і вплив [34, с. 18].

Соціальна сутність політичного лідерства також проявляється в його ідеологічній складовій. У демократичному суспільстві лідери часто виступають носіями певних ідей чи світоглядів, які резонують із настроями громадян. Ці ідеології – від лібералізму до соціал-демократії чи консерватизму – стають основою для формування політичного курсу, який лідер пропонує суспільству. У цьому контексті лідерство перестає бути лише практичною діяльністю і набуває рис інтелектуального впливу, де здатність артикулювати ідеї та переконувати інших стає вирішальною. Соціальна сутність лідерства тут полягає в його ролі як провідника суспільної свідомості, який не лише реагує на наявні запити, а й формує нові горизонти для розвитку.

У сучасних умовах глобалізації природа і соціальна сутність політичного лідерства зазнають трансформацій, які відображають нові реалії. Лідери в демократичних суспільствах змушені враховувати не лише внутрішні, а й зовнішні фактори – міжнародний тиск, економічну конкуренцію, міграційні процеси чи екологічні виклики. Це розширює межі їхньої відповідальності, роблячи лідерство більш комплексним і багатогранним. Природа лідерства в таких умовах залишається пов'язаною з базовими людськими потребами в управлінні та захисті, але його соціальна сутність збагачується новими вимірами, такими як уміння діяти в глобальному контексті чи відповідати на транскордонні загрози. У цьому сенсі лідерство в демократії стає мостом між локальними інтересами та глобальними викликами [31, с. 367].

Символічна природа лідерства також відіграє важливу роль у його функціонуванні. У демократичному суспільстві лідер часто сприймається як уособлення національної ідентичності, суспільних прагнень чи моральних принципів. Ця символічна функція посилюється в моменти суспільних потрясінь, коли люди шукають орієнтири в особі лідера. Водночас символізм накладає на лідера додаткові зобов'язання, адже його поведінка та слова стають об'єктом пильної уваги. Соціальна сутність лідерства в цьому контексті полягає

в його здатності створювати наративи, які об'єднують суспільство та надають сенс його існуванню в певний історичний момент.

Таким чином, природа і соціальна сутність політичного лідерства в демократичному суспільстві є взаємопов'язаними аспектами, які розкривають його багатогранність. Природа лідерства корениться в універсальних потребах людських спільнот у координації та владі, тоді як його соціальна сутність визначається конкретними умовами, у яких воно реалізується. У демократичному контексті ці елементи набувають особливого значення, адже лідерство тут базується на легітимності, підзвітності та здатності об'єднувати суспільство. Розуміння цих аспектів дозволяє не лише осмислити роль лідерів у сучасному світі, а й визначити ті якості та стратегії, які роблять їх ефективними в умовах демократії.

1.3. Класифікація та функції політичних лідерів

Класифікація та функції політичних лідерів є важливими аспектами для осмислення їхньої ролі в демократичному суспільстві, адже ці категорії дозволяють систематизувати різноманітність проявів лідерства та зрозуміти його вплив на соціально-політичні процеси. Політичне лідерство як явище не є однорідним – воно варіюється залежно від контексту, стилю діяльності, рівня впливу та цілей, які ставить перед собою лідер. У демократичних системах ці відмінності набувають особливого значення, оскільки лідери діють у межах конкурентного середовища, де їхня ефективність залежить від здатності адаптуватися до суспільних запитів і виконувати функції, що відповідають принципам відкритості, підзвітності та плюралізму. Розгляд класифікації дозволяє виокремити типи лідерів, які домінують у політичному просторі, тоді як аналіз їхніх функцій розкриває конкретні завдання, які вони виконують для забезпечення стабільності та розвитку суспільства [35, с. 54].

Класифікація політичних лідерів може здійснюватися за різними критеріями, кожен із яких відображає певний аспект їхньої діяльності чи позиціонування в суспільстві. Один із поширених підходів ґрунтується на стилі лідерства, який визначає, як лідер взаємодіє з послідовниками та реалізує владу. У рамках цього підходу виокремлюють авторитарний стиль, коли лідер прагне централізувати владу та приймати рішення одноосібно, демократичний стиль, який передбачає залучення громадян чи їхніх представників до процесу управління, і ліберальний стиль, за якого лідер делегує значну частину повноважень іншим акторам. У демократичному суспільстві переважає демократичний стиль, оскільки він відповідає принципам участі та консенсусу, однак елементи авторитарного чи ліберального стилів можуть проявлятися в окремих ситуаціях, наприклад, під час криз чи в умовах слабких інститутів. Така класифікація підкреслює гнучкість лідерства та його залежність від обставин, у яких воно реалізується.

Інший підхід до класифікації базується на масштабах впливу лідера. Тут можна виділити лідерів загальнонаціонального рівня, які діють у межах усієї держави та впливають на її стратегічний розвиток, регіональних лідерів, чия діяльність зосереджена на локальних питаннях, і лідерів громадського рівня, які представляють окремі соціальні групи чи рухи. У демократичному суспільстві ці типи лідерів часто взаємодіють, створюючи багатошарову систему управління, де національні лідери задають загальний курс, а регіональні та громадські лідери адаптують його до місцевих умов. Такий розподіл відображає децентралізовану природу демократії, де влада не концентрується в одних руках, а розподіляється між різними суб'єктами політичного процесу [3, с. 381].

Ще один критерій класифікації пов'язаний із джерелом легітимності лідера. У цьому контексті розрізняють традиційних лідерів, які спираються на історичні чи культурні норми, харизматичних лідерів, чия влада ґрунтується на особистій привабливості та здатності надихати, і раціонально-легальних лідерів, які отримують мандат через формальні процедури, такі як вибори чи призначення. У демократичному суспільстві переважає раціонально-легальний

тип, адже він відповідає принципам законності та підзвітності, однак харизматичні лідери також відіграють значну роль, особливо в періоди суспільних трансформацій чи криз, коли люди шукають сильну особистість, здатну повести за собою. Традиційний тип лідерства рідше зустрічається в сучасних демократіях, але його елементи можуть зберігатися в суспільствах із сильними культурними традиціями чи релігійним впливом.

Класифікація за функціями, які виконує лідер, дозволяє виділити тих, хто зосереджується на управлінні, тих, хто виступає реформатором, і тих, хто виконує представницьку роль. Управлінці зосереджуються на підтримці стабільності та ефективному функціонуванні системи, реформатори прагнуть змін і впровадження нових ідей, а представники уособлюють інтереси певних груп чи суспільства загалом. У демократичному контексті ці ролі часто поєднуються, адже лідер має балансувати між потребою в стабільності та очікуваннями змін, одночасно представляючи волю громадян. Такий підхід підкреслює багатогранність лідерства, яке не зводиться до однієї функції, а вимагає комплексного підходу до реалізації влади [6, с. 96].

Функції політичних лідерів у демократичному суспільстві є невід'ємною частиною їхньої діяльності та відображають ті завдання, які вони виконують для забезпечення суспільного блага. Однією з ключових функцій є стратегічна, яка полягає у формуванні бачення майбутнього та визначенні напрямів розвитку держави чи спільноти. Лідер у цьому контексті виступає архітектором політики, який пропонує довгострокові цілі та координує зусилля для їхнього досягнення. У демократичному суспільстві ця функція ускладнюється необхідністю враховувати різноманітні думки та досягти консенсусу, що вимагає від лідера не лише аналітичних здібностей, а й уміння переконувати та вести переговори.

Іншою важливою функцією є мобілізаційна, яка передбачає здатність лідера активізувати суспільство для реалізації спільних завдань. У демократичному контексті це може стосуватися як участі у виборах, так і залучення громадян до громадських ініціатив чи реформ. Лідер тут виступає каталізатором суспільної енергії, спрямовуючи її на конструктивні цілі. Ця

функція особливо актуальна в умовах кризи, коли суспільство потребує мотивації та єдності для подолання труднощів. Успішне виконання мобілізаційної функції залежить від уміння лідера налагоджувати емоційний зв'язок із людьми, що робить її тісно пов'язаною з харизматичними якостями.

Представницька функція є ще одним ключовим елементом діяльності політичних лідерів у демократії. Лідер уособлює інтереси громадян, виступаючи їхнім голосом у відносинах із державними інститутами чи на міжнародній арені. Ця функція вимагає від нього чутливості до суспільних настроїв і здатності адекватно представляти волю народу. У демократичному суспільстві представницька роль набуває особливого значення, адже легітимність лідера залежить від того, наскільки він відображає очікування своїх виборців. Водночас ця функція може вступати в конфлікт із стратегічною, коли короткострокові запити громадян суперечать довгостроковим цілям розвитку.

Інтеграційна функція політичного лідерства полягає в об'єднанні суспільства навколо спільних цінностей чи цілей. У демократичному контексті, де співіснують різні соціальні групи з власними інтересами, лідер виступає медіатором, який запобігає розколу та сприяє гармонізації відносин. Ця функція вимагає від нього дипломатичних навичок і здатності знаходити компроміси, що є основою стабільності демократичної системи. Успішне виконання інтеграційної ролі сприяє зміцненню соціальної згуртованості, що особливо важливо в умовах плюралізму та культурного розмаїття.

Функція прийняття рішень є центральною для будь-якого лідера, адже саме через рішення реалізується його вплив на суспільство. У демократичному суспільстві ця функція ускладнюється необхідністю враховувати інституційні обмеження, громадську думку та позицію інших політичних акторів. Лідер тут не може діяти одноосібно – його рішення є результатом складного процесу консультацій і узгоджень. Водночас від нього вимагається рішучість і здатність брати на себе відповідальність, особливо в кризових ситуаціях, коли швидкість реакції може бути визначальною [9, с. 503].

Комунікативна функція лідерів набирає дедалі більшого значення в сучасних демократичних суспільствах, де інформація відіграє ключову роль. Лідер має не лише доносити свої ідеї до громадян, а й підтримувати постійний діалог із суспільством, пояснюючи свої дії та реагуючи на критику. У цифрову епоху ця функція розширюється завдяки соціальним мережам, які дозволяють лідеру безпосередньо звертатися до аудиторії, минаючи традиційні канали. Успішне виконання комунікативної ролі сприяє зміцненню довіри до лідера та підвищенню його легітимності.

Ще однією функцією є захисна, яка полягає в забезпеченні безпеки та стабільності суспільства. У демократичному контексті це може стосуватися як захисту від зовнішніх загроз, так і гарантування прав і свобод громадян усередині країни. Лідер тут виступає гарантом демократичних принципів, що вимагає від нього не лише політичної волі, а й етичної відповідальності. Ця функція тісно пов'язана з легітимністю лідера, адже його здатність захищати суспільство є одним із головних критеріїв оцінки його діяльності.

Розгляд класифікації та функцій політичних лідерів у демократичному суспільстві дозволяє не лише систематизувати їхню діяльність, а й простежити, як ці аспекти впливають на формування політичної реальності. Лідерство в умовах демократії є унікальним явищем, адже воно функціонує в межах складної системи взаємодій, де індивідуальні якості лідера поєднуються з інституційними рамками та суспільними очікуваннями. Класифікація допомагає виокремити ключові типи лідерів, які проявляються в різних контекстах, тоді як аналіз функцій розкриває їхню роль у підтримці суспільного порядку, реалізації змін і забезпеченні взаємодії між владою та громадянами. У цьому контексті лідерство стає не лише проявом особистої ініціативи, а й відображенням соціальних процесів, що визначають його ефективність і сприйняття в суспільстві [12, с. 252].

Класифікація політичних лідерів може бути доповнена підходом, який враховує їхню ідеологічну орієнтацію. У демократичному суспільстві, де політичний спектр охоплює широкий діапазон поглядів, лідерів часто поділяють

на консерваторів, які прагнуть зберегти існуючий порядок і традиційні цінності, лібералів, що виступають за свободу індивідуальних прав і ринкові механізми, та соціалістів чи соціал-демократів, які акцентують увагу на соціальній рівності та державному регулюванні. Цей поділ не є абсолютним, адже в реальності лідери можуть поєднувати елементи різних ідеологій, адаптуючи їх до конкретних умов. Наприклад, у період економічної нестабільності консервативний лідер може вдатися до ліберальних реформ, а соціал-демократ – до прагматичних компромісів із ринковими силами. Така гнучкість є характерною рисою демократичного лідерства, де ідеологічна чистота часто поступається потребі в практичних рішеннях.

Ще один аспект класифікації стосується тривалості та характеру впливу лідера. У цьому сенсі можна виділити лідерів короткострокової дії, які зосереджуються на вирішенні поточних проблем і часто асоціюються з кризовим менеджментом, та лідерів довгострокового впливу, які формують стратегічні перспективи й залишають слід у суспільстві на десятиріччя. У демократичному контексті короткострокові лідери зазвичай проявляються під час виборчих циклів чи надзвичайних ситуацій, коли від них вимагається швидка реакція, тоді як довгострокові лідери асоціюються з масштабними реформами чи ідеологічними зрушеннями. Цей поділ підкреслює динамічність лідерства, яке може варіюватися залежно від потреб суспільства та етапу його розвитку [4, с. 138].

Класифікація за типом мотивації також розкриває різноманітність політичних лідерів. Деякі лідери керуються прагненням до влади як самоціллю, бачачи в ній інструмент особистого збагачення чи статусу, інші – прагненням до слави, коли їхня діяльність спрямована на визнання та історичну пам'ять, а ще інші – ідеалістичними мотивами, такими як служіння суспільству чи втілення певних цінностей. У демократичному суспільстві ці мотиви часто переплітаються, адже лідер має відповідати очікуванням громадян, які можуть включати як прагматичні запити, так і ідеологічні ідеали. Наприклад, лідер із сильною ідеалістичною мотивацією може здобути популярність, пропонуючи

амбітні реформи, але його успіх залежатиме від здатності адаптувати ці ідеї до реальних умов, що вимагає певного рівня прагматизму.

Функції політичних лідерів у демократичному суспільстві є багатогранними й відображають їхню роль як посередників між державою та суспільством. Однією з таких функцій є координаційна, яка полягає в організації спільних зусиль різних груп і структур для досягнення загальних цілей. У демократичному контексті ця функція ускладнюється плюралізмом, адже лідер має узгоджувати інтереси різних партій, громадських організацій і громадянських рухів. Успішне виконання координаційної ролі вимагає від лідера не лише адміністративних навичок, а й уміння вести діалог, що є основою демократичного управління. Наприклад, у багатонаціональному суспільстві лідер може координувати зусилля для збереження культурної гармонії, тоді як в економічно розвиненій державі його координаційна функція може зосереджуватися на співпраці з бізнесом і профспілками.

Інноваційна функція політичного лідерства набуває особливого значення в умовах швидких суспільних змін. Лідер у демократичному суспільстві часто виступає ініціатором нових ідей, технологій чи підходів до управління, які дозволяють адаптуватися до викликів сучасності. Ця функція може проявлятися у впровадженні реформ, модернізації інститутів чи просуванні екологічних ініціатив. У демократичному контексті інноваційність лідера має бути збалансованою, адже радикальні зміни можуть викликати опір із боку консервативних груп чи інституцій. Успішні інноватори серед лідерів зазвичай поєднують сміливість із чутливістю до суспільних настроїв, що дозволяє їм просувати нововведення без дестабілізації системи [15, с. 464].

Функція мотивації є ще одним важливим елементом діяльності політичних лідерів. У демократичному суспільстві лідер має не лише керувати, а й надихати громадян на активну участь у політичному житті. Це може включати заклики до участі у виборах, підтримку громадських ініціатив чи мобілізацію для подолання спільних труднощів. Мотиваційна функція тісно пов'язана з харизмою та комунікативними здібностями лідера, адже саме через переконливі слова та дії

він здатен активізувати суспільство. У період криз, таких як економічні спади чи зовнішні загрози, ця функція стає вирішальною, оскільки від неї залежить здатність суспільства об'єднатися та подолати виклики.

Стабілізаційна функція політичного лідерства полягає в забезпеченні рівноваги в суспільстві та запобіганні конфліктам. У демократичному контексті, де конкуренція між групами інтересів є природною, лідер виступає арбітром, який утримує систему від розпаду чи хаосу. Ця функція вимагає від нього не лише політичної майстерності, а й глибокого розуміння соціальних процесів, адже стабільність у демократії не означає відсутність змін, а радше здатність управляти ними без порушення базових принципів. Наприклад, у період масових протестів лідер може використовувати стабілізаційну функцію, щоб знайти компроміс між владою та демонстрантами, зберігаючи при цьому демократичний порядок.

Функція адаптації є ключовою в умовах глобалізації та технологічних змін. Політичний лідер у демократичному суспільстві має забезпечувати пристосування системи до нових реалій, будь то цифрова економіка, кліматичні виклики чи міграційні потоки. Ця функція вимагає від нього гнучкості та відкритості до нового, а також здатності передбачати майбутні тенденції. Успішне виконання адаптаційної ролі дозволяє суспільству залишатися конкурентоспроможним і стійким у мінливому світі, що є особливо важливим для демократій із високим рівнем відкритості та інтеграції в глобальні процеси.

Етична функція політичного лідерства набуває дедалі більшого значення в демократичних суспільствах, де влада перебуває під пильним наглядом громадян. Лідер має демонструвати високі моральні стандарти, такі як чесність, справедливість і повага до прав людини, щоб зберігати довіру суспільства. Ця функція не лише зміцнює легітимність лідера, а й слугує прикладом для інших політичних акторів і громадян загалом. У контексті боротьби з корупцією чи захисту демократичних цінностей етична роль лідера може стати вирішальною для збереження суспільної довіри до інститутів [17, с. 16].

Функція прогнозування є ще одним важливим аспектом діяльності політичного лідера. У демократичному суспільстві, де рішення часто є результатом компромісів, лідер має здатність передбачати наслідки своїх дій і готувати суспільство до майбутніх викликів. Ця функція вимагає аналітичного мислення та стратегічного бачення, адже від неї залежить, наскільки ефективно система зможе реагувати на потенційні загрози чи можливості. Наприклад, у контексті глобальних змін лідер може прогнозувати економічні чи соціальні зрушення, пропонуючи превентивні заходи для їхнього пом'якшення.

Таким чином, класифікація та функції політичних лідерів у демократичному суспільстві розкривають їхню багатогранну природу як суб'єктів політичного процесу. Класифікація за стилем, масштабом, ідеологією, мотивацією чи тривалістю впливу дозволяє зрозуміти різноманітність лідерства, тоді як аналіз функцій – стратегічної, мобілізаційної, представницької, інтеграційної, інноваційної, стабілізаційної, адаптаційної, етичної та інших – показує, як лідери сприяють розвитку суспільства. У сукупності ці аспекти підкреслюють, що політичне лідерство в демократії є складним і динамічним явищем, яке поєднує індивідуальні зусилля з колективними потребами, формуючи основу для прогресу та стабільності.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

2.1. Діяльність політичних лідерів

Діяльність політичних лідерів у демократичному суспільстві є ключовим фактором, що визначає напрям розвитку держави, її внутрішню стабільність і позицію на міжнародній арені. У різних країнах ця діяльність набуває специфічних рис, зумовлених історичними, культурними, соціальними та економічними особливостями, однак у всіх випадках вона відображає принципи демократії, такі як легітимність, підзвітність і залучення громадян до політичного процесу. Аналіз діяльності політичних лідерів на прикладі окремих країн дозволяє простежити, як теоретичні підходи до лідерства втілюються на практиці, які виклики постають перед лідерами в демократичних системах і які стратегії вони застосовують для досягнення своїх цілей. Розгляд конкретних прикладів із різних контекстів – розвинених демократій, країн із перехідною демократією чи тих, що стикаються з внутрішніми кризами, – дає змогу виявити як спільні риси, так і унікальні особливості лідерства, що формуються під впливом місцевих реалій [19, с. 69].

Одним із яскравих прикладів діяльності політичного лідера в демократичному суспільстві є діяльність канцлера Німеччини Ангели Меркель, яка перебувала при владі з 2005 по 2021 рік. Її лідерство стало символом стабільності та прагматизму в одній із провідних країн Європейського Союзу. Меркель прийшла до влади в період економічного відновлення Німеччини після об'єднання, коли країна потребувала чіткого курсу та консолідації суспільства. Її діяльність характеризувалася виваженим підходом до прийняття рішень, що ґрунтувався на наукових даних і консультаціях із експертами, що стало відомим як "метод Меркель". Вона зосередилася на економічній стабільності, зміцненні позицій Німеччини в Європі та управлінні кризами, такими як фінансова криза

2008 року чи міграційна криза 2015 року. У контексті останньої Меркель продемонструвала гуманістичний підхід, ухваливши рішення прийняти значну кількість біженців, що викликало як підтримку, так і критику всередині країни. Її діяльність ілюструє поєднання стратегічної функції лідерства, спрямованої на довгострокові цілі, із захисною функцією, яка полягала в підтримці соціальної згуртованості в умовах зовнішніх викликів.

Інший приклад можна знайти в діяльності Нельсона Мандели, президента Південно-Африканської Республіки з 1994 по 1999 рік, який став уособленням трансформаційного лідерства в умовах переходу від апартеїду до демократії. Мандела очолив країну в період глибоких суспільних змін, коли потрібно було не лише зруйнувати расистську систему, а й об'єднати розколоте суспільство. Його діяльність була спрямована на примирення між різними расовими групами, що він реалізовував через політику національного примирення та створення Комісії з правди і примирення. Мандела використовував свою харизму та моральний авторитет, здобутий роками боротьби проти апартеїду, щоб мобілізувати громадян навколо ідеї єдиної нації. Водночас він демонстрував інтеграційну функцію лідерства, уникаючи помсти чи радикальних дій, які могли б дестабілізувати країну. Його підхід показує, як лідер у демократичному суспільстві може використовувати символічну роль для подолання історичних травм і створення основи для нового суспільного договору [29, с. 265].

Діяльність політичних лідерів у Сполучених Штатах також є показовою завдяки високому рівню конкурентності та відкритості політичної системи. Прикладом може слугувати президентство Барака Обами з 2009 по 2017 рік, яке відзначилося як період значних реформ і викликів. Обама прийшов до влади на хвилі суспільного оптимізму, обіцяючи зміни після економічної кризи та зовнішньополітичних труднощів попередньої адміністрації. Його діяльність була зосереджена на впровадженні реформи охорони здоров'я, відомої як "Obamacare", що стало прикладом інноваційної функції лідерства, спрямованої на вдосконалення соціальної системи. Він також активно використовував комунікативну функцію, звертаючись до громадян через публічні виступи та

соціальні мережі, що дозволило йому налагодити прямий зв'язок із електоратом. Водночас Обама стикався з опозицією в Конгресі, що змушувало його шукати компроміси, демонструючи координаційну функцію в умовах розділеної влади. Його лідерство ілюструє, як у розвиненій демократії лідер має балансувати між амбітними цілями та інституційними обмеженнями.

На противагу цьому діяльність політичних лідерів у країнах із перехідною демократією, таких як Україна, розкриває інший спектр викликів і стратегій. Володимир Зеленський, який став президентом України у 2019 році, є прикладом лідера, який прийшов до влади на хвилі суспільного невдоволення попередньою політичною елітою. Його діяльність характеризується спробами реформувати державу в умовах війни на сході країни, економічної нестабільності та боротьби з корупцією. Зеленський використовував свою популярність як медійної особи, щоб здобути підтримку громадян, що підкреслює значення комунікативної функції в його лідерстві. Він також намагався виконувати стабілізаційну функцію, зберігаючи єдність країни в умовах зовнішньої агресії, і адаптаційну функцію, реагуючи на глобальні виклики, такі як пандемія чи енергетична криза. Однак його діяльність часто стикається з критикою через брак політичного досвіду та слабкість інститутів, що показує, як у перехідних демократіях лідерство залежить від здатності швидко адаптуватися до складного контексту [24, с. 91].

У контексті азійських демократій прикладом може слугувати діяльність Лі Куан Ю, який, хоча й не був лідером у класичній демократичній системі, заклав основи для сучасного Сінгапуру, що згодом став демократичною державою з сильними інститутами. Очолюючи країну як прем'єр-міністр із 1959 по 1990 рік, Лі Куан Ю зосередився на економічному розвитку, боротьбі з корупцією та створенні ефективної системи управління. Його діяльність відзначалася стратегічною функцією, спрямованою на перетворення бідної колонії на глобальний фінансовий центр, і стабілізаційною функцією, яка забезпечувала соціальний порядок у багатонаціональному суспільстві. Хоча його стиль лідерства мав авторитарні риси, він створив умови для поступового переходу до

демократичних практик, що демонструє, як діяльність лідера може формувати довгострокові перспективи для країни навіть у межах обмеженої демократії.

Діяльність політичних лідерів у країнах Латинської Америки, таких як Бразилія, також ілюструє специфіку лідерства в демократичному контексті з високим рівнем соціальної нерівності. Луїс Інасіу Лула да Сілва, президент Бразилії з 2003 по 2011 рік, став прикладом лідера, який зосередився на соціальній справедливості та економічному зростанні. Його діяльність була спрямована на скорочення бідності через програми соціальної допомоги, такі як "Bolsa Família", що відображає захисну та інтеграційну функції лідерства. Лула використовував свою харизму та походження з робітничого класу, щоб мобілізувати підтримку широких верств населення, демонструючи мотиваційну функцію. Водночас його лідерство стикалося з викликами корупційних скандалів, що підкреслює вразливість лідерів у демократичних суспільствах до суспільного контролю та критики.

Приклади діяльності політичних лідерів у різних країнах показують, що їхня робота є результатом взаємодії між особистими якостями, суспільними очікуваннями та інституційним середовищем. У розвинених демократіях, таких як Німеччина чи США, лідери часто діють у межах усталених систем, де їхня діяльність зосереджується на вдосконаленні наявних структур і реагуванні на глобальні виклики. У країнах із перехідною демократією, як Україна чи Південна Африка, лідери стикаються з необхідністю одночасно будувати інститути та долати історичні травми, що робить їхню діяльність більш трансформаційною. У регіонах із сильними культурними чи економічними особливостями, як Сінгапур чи Бразилія, лідерство набуває рис адаптації до місцевих умов, зберігаючи при цьому демократичні принципи. У всіх випадках діяльність лідерів відображає їхню здатність виконувати стратегічні, мобілізаційні, інтеграційні, комунікативні та інші функції, які є основою демократичного управління [32, с. 73].

Отже, аналіз діяльності політичних лідерів на прикладі різних країн розкриває багатогранність цього явища в демократичному суспільстві. Від

стабільності Меркель до трансформацій Мандели, від реформ Обама до викликів Зеленського – кожен випадок демонструє, як лідери адаптуються до контексту, балансуючи між індивідуальними амбіціями та суспільними потребами. Ці приклади підкреслюють, що діяльність політичних лідерів є не лише продуктом їхньої волі, а й відображенням тих умов, у яких вони діють, формуючи унікальні моделі лідерства, що відповідають духу демократії.

2.2. Шляхи пошуку і проблеми функціонування політичних лідерів

Шляхи пошуку і проблеми функціонування політичних лідерів у демократичному суспільстві є важливими аспектами аналізу політичного процесу, оскільки вони визначають, як формуються еліти, які здатні представляти інтереси громадян і керувати державою. У будь-якій країні ці питання набувають специфічного забарвлення залежно від її історичного досвіду, політичної культури, рівня розвитку інститутів і соціально-економічних умов. Демократична система передбачає, що лідери з'являються через конкурентні механізми, такі як вибори, громадська активність чи партійна діяльність, однак на практиці цей процес супроводжується низкою викликів, які ускладнюють як добір ефективних лідерів, так і їхню подальшу діяльність. Аналіз шляхів пошуку лідерів розкриває способи, якими суспільство та політична система виявляють і просувають потенційних управлінців, тоді як розгляд проблем їхнього функціонування дозволяє зрозуміти перешкоди, що виникають на шляху реалізації лідерського потенціалу в умовах демократії [33, с. 87].

Шляхи пошуку політичних лідерів у демократичній країні зазвичай ґрунтуються на принципах відкритості та конкуренції, що є основою демократичного устрою. Одним із ключових механізмів є виборчий процес, який дає змогу громадянам обирати тих, хто, на їхню думку, найкраще здатен представляти їхні інтереси. Цей шлях передбачає, що лідери проходять через

публічну перевірку, демонструючи свої ідеї, компетенції та здатність переконувати. У багатьох країнах вибори доповнюються партійною системою, де політичні партії виступають своєрідними "фільтрами", відбираючи кандидатів і готуючи їх до лідерських ролей. Наприклад, у країнах із розвиненою багатопартійною системою партії часто стають платформами для висунення лідерів, пропонуючи їм ресурси, такі як фінансування, медійна підтримка та організаційна структура. Водночас цей шлях не завжди гарантує появу якісних лідерів, адже партійна конкуренція може призводити до просування осіб із популістськими гаслами чи тими, хто має доступ до значних ресурсів, а не до тих, хто має стратегічне бачення чи етичні принципи.

Інший шлях пошуку лідерів пов'язаний із громадянським суспільством, яке в демократичних країнах відіграє важливу роль у виявленні осіб, здатних очолити суспільні зміни. Активісти, лідери громадських організацій чи рухів часто стають політичними лідерами, коли їхня діяльність здобуває широкий резонанс. Цей шлях характерний для країн із перехідною демократією, де традиційні політичні еліти можуть втрачати довіру, а суспільство шукає нових облич. Наприклад, у пострадянських країнах лідери нерідко з'являються з протестних рухів чи неурядових організацій, які виступають за реформи чи боротьбу з корупцією. Такий підхід дозволяє залучати до політики людей із реальним досвідом вирішення суспільних проблем, однак він також має обмеження, адже ці лідери можуть не мати достатньої підготовки до управління державою чи розуміння складних інституційних механізмів [25, с. 175].

Ще одним шляхом пошуку лідерів є кар'єрний розвиток у межах державних інститутів чи політичних структур. У країнах із сильною бюрократією чи традицією технократичного управління лідери часто виростають із числа досвідчених чиновників, парламентарів чи місцевих управлінців. Цей шлях передбачає поступове просування через різні рівні влади, де людина набуває знань і навичок, необхідних для лідерства. У демократичному контексті цей процес може бути пов'язаний із місцевими виборами, коли лідери спочатку здобувають підтримку на регіональному рівні, а згодом переходять на

національний. Перевагою такого підходу є професійна підготовка лідерів, однак він може призводити до закритості еліт, коли доступ до лідерських позицій обмежується для тих, хто не має зв'язків чи ресурсів для входження в систему.

Соціальні мережі та медіа в сучасному світі також стали важливим шляхом пошуку політичних лідерів. У демократичних країнах із високим рівнем цифровізації лідери можуть здобувати популярність завдяки прямій комунікації з громадянами через онлайн-платформи. Цей шлях дозволяє обійти традиційні бар'єри, такі як партійна підтримка чи великі фінансові ресурси, і залучити до політики людей із нестандартними ідеями чи харизматичним образом. Наприклад, у багатьох країнах нові лідери з'являються завдяки вірусним кампаніям у соціальних мережах, які привертають увагу до їхніх поглядів чи ініціатив. Проте цей шлях має свої ризики, адже популярність у медіа не завжди корелює з реальними управлінськими здібностями, що може призводити до висування лідерів, які не готові до складних викликів.

Проблеми функціонування політичних лідерів у демократичній країні є не менш значущими, ніж процес їхнього пошуку, адже навіть найдосконаліші механізми відбору не гарантують ефективності лідерства на практиці. Однією з ключових проблем є обмеженість повноважень, зумовлена демократичними інститутами. У системі, де влада розподілена між різними гілками – законодавчою, виконавчою та судовою, – лідер часто стикається з необхідністю узгоджувати свої дії з іншими акторами, що може уповільнювати процес прийняття рішень. Наприклад, у країнах із сильним парламентом чи федеративним устроєм лідери змушені долати опір опозиції чи регіональних еліт, що ускладнює реалізацію їхніх програм. Ця проблема підкреслює напругу між прагненням до швидких змін і необхідністю дотримуватися демократичних процедур [18, с. 613].

Ще однією проблемою є тиск громадської думки та медіа, який у демократичному суспільстві є постійним фактором діяльності лідера. Лідери перебувають під пильним наглядом громадян, журналістів і громадських організацій, що змушує їх реагувати на критику, часто жертвуючи стратегічними

цілями заради короткострокової популярності. У країнах із високим рівнем політичної поляризації цей тиск може призводити до популізму, коли лідер обирає прості рішення замість складних, але необхідних реформ. Наприклад, у посткомуністичних країнах лідери нерідко стикаються з очікуваннями швидких економічних покращень, що змушує їх вдаватися до обіцянок, які важко виконати, підриваючи довіру до себе в довгостроковій перспективі.

Нестабільність інституційного середовища також створює значні проблеми для функціонування лідерів у багатьох демократичних країнах. У державах із перехідною демократією, де інститути ще не сформовані остаточно, лідери часто змушені діяти в умовах слабкої правової бази, корупції чи браку ресурсів. Це ускладнює їхню здатність ефективно управляти та впроваджувати зміни, адже навіть найкращі ідеї можуть залишатися нереалізованими через системні бар'єри. У таких країнах лідери можуть вдаватися до персоналізації влади, намагаючись компенсувати слабкість інститутів власним авторитетом, що, однак, суперечить демократичним принципам і загрожує дестабілізацією.

Конфлікт між особистими амбіціями та суспільними інтересами є ще однією проблемою функціонування лідерів. У демократичному суспільстві лідер має представляти волю громадян, але його власні цілі – кар'єрні, ідеологічні чи фінансові – можуть вступати в суперечність із цими очікуваннями. Ця проблема особливо гостро проявляється в країнах із високим рівнем корупції чи слабкою політичною культурою, де лідери можуть використовувати владу для особистої вигоди, а не для суспільного блага. Навіть у розвинених демократіях ця напруга існує, коли лідери змушені балансувати між прагненням до переобрання та необхідністю ухвалювати непопулярні, але важливі рішення [21, с. 102].

Недостатня підготовка чи компетентність лідерів також є значною проблемою. У країнах, де доступ до влади відкритий для широкого кола осіб, лідерами можуть ставати люди без належного досвіду чи знань, що ускладнює їхню діяльність у складному політичному середовищі. Наприклад, у державах із молодою демократією лідери часто приходять до влади на хвилі протестів чи народного невдоволення, але не мають навичок управління чи стратегічного

планування. Ця проблема підкреслює потребу в системах підготовки лідерів, таких як політична освіта чи менторство, які, однак, не завжди доступні чи ефективні.

Таким чином, шляхи пошуку і проблеми функціонування політичних лідерів у демократичній країні є взаємопов'язаними аспектами, що визначають якість лідерства та його вплив на суспільство. Вибори, партії, громадянське суспільство, кар'єрний розвиток і медіа створюють можливості для появи лідерів, але їхня діяльність стикається з обмеженнями інститутів, тиском громадськості, нестабільністю системи та внутрішніми конфліктами. Ці виклики вимагають від лідерів гнучкості, етичної відповідальності та здатності адаптуватися, щоб ефективно виконувати свої функції в умовах демократії.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

3.1. Концептуальні підходи та шляхи формування політичного лідерства в сучасній Україні

Концептуальні підходи та шляхи формування політичного лідерства в сучасній Україні є важливими аспектами для розуміння особливостей демократичного розвитку країни, яка перебуває на етапі трансформації політичної системи після здобуття незалежності. Політичне лідерство в Україні формується під впливом як історичних традицій, так і сучасних викликів, включаючи пострадянську спадщину, боротьбу з корупцією, зовнішні загрози та прагнення до інтеграції в європейське співтовариство. У цьому контексті концептуальні підходи до лідерства відображають спроби осмислити його роль у забезпеченні стабільності та прогресу, тоді як шляхи формування вказують на практичні механізми, через які лідери з'являються та здобувають легітимність у суспільстві. Аналіз цих аспектів дозволяє виявити специфіку українського досвіду в межах ширшого демократичного дискурсу [14, с. 70].

Концептуальні підходи до політичного лідерства в Україні ґрунтуються на поєднанні теоретичних моделей, адаптованих до місцевих реалій. Один із таких підходів спирається на ідею трансформаційного лідерства, яке розглядається як здатність змінювати суспільство в умовах глибоких криз. У контексті України цей підхід набуває актуальності через необхідність подолання наслідків авторитарного минулого, економічної нестабільності та зовнішньої агресії. Лідери, які відповідають цій моделі, сприймаються як агенти реформ, здатні запропонувати бачення майбутнього та мобілізувати громадян для його реалізації. Водночас реалії країни часто змушують лідерів балансувати між трансформаційними прагненнями та прагматичними компромісами, що

відображає ситуаційний підхід, коли ефективність лідерства залежить від конкретних історичних обставин, таких як війна чи економічна криза.

Концептуальний підхід до лідерства в Україні пов'язаний із ідеєю харизматичного впливу, який відіграє значну роль у суспільстві з високим рівнем емоційної мобілізації. Харизматичні лідери в Україні часто з'являються в періоди суспільних потрясінь, таких як Помаранчева революція чи Революція Гідності, коли люди шукають символічних фігур, здатних уособити їхні прагнення до справедливості та змін. Цей підхід підкреслює важливість особистісних якостей лідера, таких як здатність переконувати та надихати, однак він також вказує на ризики, адже харизма може перерости в популізм, що ускладнює раціональне управління. У сучасній Україні цей аспект часто проявляється у виборчих кампаніях, де лідери спираються на емоційний зв'язок із виборцями, а не на чіткі програми [6, с. 224].

Шляхи формування політичного лідерства в Україні мають свої особливості, зумовлені як демократичними механізмами, так і пострадянською специфікою. Одним із основних шляхів є виборчий процес, який став ключовим інструментом висунення лідерів після здобуття незалежності. Вибори в Україні відкривають можливості для появи нових політичних фігур, однак їхня ефективність обмежується впливом олігархічних груп, які часто контролюють медіа та фінансові ресурси, визначаючи, хто матиме доступ до влади. Цей шлях відображає боротьбу між демократичною конкуренцією та залишками елітарного впливу, що ускладнює просування лідерів із незалежними позиціями.

Громадянське суспільство також відіграє важливу роль у формуванні лідерства в Україні, особливо після подій 2014 року, коли активісти та волонтери стали джерелом нових політичних облич. Цей шлях характерний для періодів протестів і криз, коли лідери з'являються з низових ініціатив, здобуваючи підтримку завдяки реальній діяльності, такій як допомога армії чи боротьба з корупцією. Такий підхід дозволяє залучати до політики людей із нестандартним досвідом, однак часто ці лідери стикаються з труднощами адаптації до

інституційного середовища, де потрібні управлінські навички та політичний досвід.

Партійна система в Україні є ще одним шляхом формування лідерства, хоча її слабкість і фрагментованість ускладнюють цей процес. Політичні партії в Україні часто створюються навколо окремих лідерів, а не ідеологій, що призводить до персоналізації політики. Лідери, які виростають у партійному середовищі, мають доступ до організаційних ресурсів, але їхня залежність від спонсорів чи вузьких груп інтересів обмежує здатність представляти ширші суспільні запити. У цьому контексті партії рідко виконують функцію "школи лідерства", як у розвинених демократіях, а стають інструментом для просування вже сформованих фігур.

Соціальні мережі та медіа в сучасній Україні також стали потужним каналом формування лідерства, особливо для молодшого покоління політиків. Цей шлях дозволяє лідерам швидко здобувати популярність, обходячи традиційні бар'єри, такі як партійна підтримка чи великі бюджети. Прикладом є використання онлайн-платформ для комунікації з виборцями, що стало помітним під час останніх виборчих кампаній. Однак цей шлях має свої ризики, адже медійна популярність не завжди супроводжується реальними компетенціями, що може призводити до розчарування суспільства [9, с. 492].

Отже, концептуальні підходи та шляхи формування політичного лідерства в сучасній Україні відображають складний синтез демократичних принципів і місцевих особливостей. Трансформаційні та харизматичні моделі лідерства домінують у теоретичному осмисленні, тоді як вибори, громадянське суспільство, партії та медіа є основними каналами появи лідерів. Ці процеси ускладнені історичною спадщиною, слабкістю інститутів і суспільними кризами, що вимагає від лідерів гнучкості та здатності відповідати на унікальні виклики країни.

3.2. Формування іміджу політичного лідера: засоби та інструменти

Формування іміджу політичного лідера є ключовим процесом у демократичному суспільстві, оскільки сприйняття лідера населенням значною мірою визначає його легітимність, популярність і здатність впливати на політичні процеси. Імідж у цьому контексті виступає не просто як зовнішній образ, а як складна конструкція, що поєднує особистісні якості, суспільні очікування та стратегії комунікації. У сучасних умовах, коли інформація відіграє вирішальну роль, політичні лідери змушені свідомо працювати над своїм образом, використовуючи різноманітні засоби та інструменти для його створення, підтримки чи корекції. Цей процес є особливо важливим у демократичних системах, де конкуренція між лідерами вимагає від них не лише компетентності, а й уміння переконувати громадян у своїй відповідності їхнім запитам. Аналіз засобів і інструментів формування іміджу дозволяє розкрити механізми, через які лідери здобувають довіру та авторитет у суспільстві.

Одним із основних засобів формування іміджу політичного лідера є публічні виступи, які дають змогу безпосередньо звертатися до аудиторії та передавати ключові меседжі. Через промови лідер може демонструвати свою харизму, інтелект, впевненість чи емпатію, формуючи у слухачів уявлення про себе як про сильну чи близьку до народу особистість. У демократичному суспільстві цей засіб набуває особливого значення під час виборчих кампаній, коли лідери беруть участь у дебатах чи виступають на мітингах, прагнучи переконати громадян у своїй компетентності. Ефективність цього інструменту залежить від риторичних навичок лідера, а також від того, наскільки його повідомлення резонують із цінностями та потребами аудиторії. Наприклад, у країнах із високим рівнем соціальної напруги лідери часто наголошують на темах справедливості чи єдності, щоб створити образ захисника суспільних інтересів [13, с. 148].

Ще одним важливим засобом є медіа, які в сучасному світі стали головним каналом комунікації між лідером і суспільством. Традиційні засоби масової

інформації, такі як телебачення, радіо та преса, дозволяють лідерам доносити свої ідеї до широкої аудиторії, створюючи контрольований образ через інтерв'ю, репортажі чи аналітичні програми. У демократичному контексті медіа також виступають ареною для дискусій, де лідер може демонструвати свою позицію в порівнянні з опонентами. Однак вплив традиційних медіа доповнюється новими інструментами, такими як соціальні мережі, які надають лідерам можливість прямого спілкування з громадянами. Цей засіб дозволяє формувати більш особистий і доступний імідж, наприклад, через публікацію повсякденного контенту чи швидке реагування на актуальні події, що сприяє сприйняттю лідера як сучасного та чуйного до проблем суспільства.

Візуальні інструменти також відіграють значну роль у формуванні іміджу політичного лідера. Сюди входять елементи зовнішнього вигляду, такі як стиль одягу, жести, міміка, а також постановочні фотосесії чи відеоматеріали. У демократичному суспільстві лідери часто прагнуть створити образ, який відповідає культурним нормам і очікуванням громадян – від строгого костюма, що символізує професіоналізм, до простішого вбрання, яке асоціюється з близькістю до народу. Візуальний імідж підсилюється через ретельно сплановані публічні заходи, де лідер може демонструвати свою активність чи людяність, наприклад, відвідуючи соціальні заклади чи беручи участь у благодійних акціях. Ці інструменти формують емоційний зв'язок із аудиторією, що є важливим для підтримки довіри [28, с. 92].

Поведінка та стиль управління є ще одним засобом, який впливає на імідж лідера. У демократичному суспільстві лідер, який демонструє прозорість, підзвітність і готовність до діалогу, сприймається як такий, що відповідає принципам демократії. Наприклад, регулярні звіти перед громадянами чи відкрите обговорення рішень можуть створити образ відповідального управлінця. Водночас лідери, які обирають більш авторитарний стиль, ризикують отримати репутацію тих, хто віддалений від народу, що може підірвати їхню популярність. Поведінка лідера в кризових ситуаціях також має вирішальне значення – рішучі дії під час надзвичайних подій можуть сформувати

імідж сильного захисника, тоді як нерішучість чи помилки можуть призвести до втрати довіри.

Інструменти політичного маркетингу, такі як брендинг і рекламні кампанії, також широко застосовуються для формування іміджу лідера. У демократичному контексті це може включати розробку гасел, логотипів чи медійних стратегій, які асоціюють лідера з певними цінностями чи ідеями. Наприклад, кампанії можуть акцентувати увагу на темах єдності, прогресу чи боротьби з корупцією, створюючи образ лідера як реформатора чи борця за справедливість. Ці інструменти часто спираються на дослідження громадської думки, щоб адаптувати імідж до запитів виборців, що робить їх ефективними в конкурентному політичному середовищі.

Символічна діяльність є ще одним засобом, який допомагає лідерам формувати свій імідж. Участь у національних святах, меморіальних заходах чи підтримка культурних ініціатив дозволяє лідеру асоціюватися з історичною пам'яттю чи суспільними цінностями. У демократичному суспільстві це може бути способом зміцнення легітимності, адже лідер, який сприймається як носій національної ідентичності, отримує додаткову підтримку. Наприклад, відвідування важливих історичних місць чи виступи на пам'ятних подіях створюють образ лідера як захисника традицій чи спадщини, що резонує з емоційними потребами громадян [34, с. 20].

Проблеми формування іміджу також впливають на вибір засобів і інструментів. У демократичному суспільстві лідери стикаються з тиском медіа та громадської думки, що може призводити до необхідності швидко коригувати свій образ у відповідь на критику чи скандали. Наприклад, негативні публікації чи звинувачення в корупції вимагають від лідера активного використання комунікативних інструментів для захисту репутації. Водночас надмірна залежність від маркетингових стратегій може створити враження штучності, що підриває довіру до лідера. У таких умовах ефективне формування іміджу вимагає балансу між автентичністю та стратегічним плануванням.

Таким чином, формування іміджу політичного лідера в демократичному суспільстві є складним процесом, який спирається на різноманітні засоби та інструменти – від публічних виступів і медіа до візуальних елементів, поведінки, маркетингу та символічної діяльності. Ці інструменти дозволяють лідеру створювати образ, який відповідає суспільним очікуванням, однак їхня ефективність залежить від здатності адаптуватися до контексту та зберігати довіру громадян. У демократичному середовищі імідж лідера є не лише відображенням його особистості, а й результатом свідомої взаємодії з суспільством, що підкреслює його значення для політичного успіху.

3.3. Регіональні лідери як впливові суб'єкти суспільних трансформацій на місцевому рівні

Регіональні лідери як впливові суб'єкти суспільних трансформацій на місцевому рівні відіграють важливу роль у демократичному суспільстві, оскільки їхня діяльність безпосередньо впливає на повсякденне життя громадян і сприяє реалізації принципів децентралізації та самоврядування. У контексті сучасних політичних систем, де централізоване управління поступається місцем локальній автономії, регіональні лідери стають ключовими акторами, які формують соціально-економічний розвиток, культурну ідентичність і суспільну згуртованість на рівні окремих територій. Їхня здатність адаптувати загальнодержавні стратегії до місцевих умов, мобілізувати ресурси та відповідати на специфічні потреби громад робить їх не лише виконавцями політики, а й агентами змін, які можуть визначати напрям трансформацій у суспільстві. Аналіз ролі регіональних лідерів дозволяє зрозуміти, як локальний рівень лідерства сприяє ширшій демократичній динаміці та впливає на загальний розвиток країни [23, с. 19].

Регіональні лідери в демократичному суспільстві зазвичай виникають у межах системи місцевого самоврядування, де їхня легітимність ґрунтується на

виборах чи громадській підтримці. Вони можуть бути мерами міст, головами районних чи обласних адміністрацій, лідерами місцевих рухів або представниками громадських організацій, які здобувають авторитет завдяки своїй діяльності. У країнах із децентралізованою структурою влади ці лідери мають значні повноваження для вирішення локальних питань, таких як розвиток інфраструктури, освіта, охорона здоров'я чи підтримка економіки. Їхня близькість до громадян дозволяє швидко реагувати на потреби населення, що відрізняє їх від національних лідерів, чия діяльність часто має абстрактніший і масштабніший характер. Ця особливість робить регіональних лідерів важливими суб'єктами трансформацій, адже вони здатні втілювати зміни там, де вони найбільш відчутні для суспільства.

Однією з ключових рис регіональних лідерів є їхня здатність виконувати інтеграційну функцію на місцевому рівні. У суспільствах із різноманітними етнічними, культурними чи соціальними групами вони виступають медіаторами, які об'єднують громаду навколо спільних цілей. Наприклад, у регіонах із неоднорідним населенням лідери можуть сприяти діалогу між різними спільнотами, запобігаючи конфліктам і формуючи відчуття єдності. Ця функція є особливо важливою в країнах із перехідною демократією, де історичні чи соціальні розколи можуть загрожувати стабільності. Через організацію місцевих ініціатив, таких як фестивалі, громадські проекти чи економічні програми, регіональні лідери зміцнюють соціальні зв'язки, що є основою для ширших суспільних трансформацій.

Ще однією важливою характеристикою регіональних лідерів є їхня роль у мобілізації ресурсів і громади для реалізації змін. У демократичному контексті вони часто виступають ініціаторами локальних реформ, які потім можуть слугувати прикладом для національного рівня. Наприклад, успішне впровадження енергоефективних технологій чи розвиток малого бізнесу в одному регіоні може стати моделлю для інших, демонструючи інноваційний потенціал місцевих лідерів. Їхня здатність залучати громадян до участі в таких проєктах через громадські слухання, волонтерські ініціативи чи партнерства з

бізнесом підкреслює мотиваційну функцію лідерства, що є необхідною для активізації суспільства на локальному рівні [20, с. 68].

Регіональні лідери також виконують адаптаційну функцію, пристосовуючи загальнодержавні політики до специфіки своїх територій. У країнах із великими регіональними відмінностями, такими як урбанізовані міста чи аграрні райони, вони інтерпретують національні стратегії, враховуючи місцеві економічні, культурні чи демографічні особливості. Ця роль вимагає від них гнучкості та розуміння локального контексту, що дозволяє ефективніше вирішувати проблеми, які можуть залишатися поза увагою центральної влади. Наприклад, у регіонах, залежних від сільського господарства, лідери можуть зосереджуватися на підтримці фермерів, тоді як у промислових зонах їхня діяльність спрямовується на залучення інвестицій чи модернізацію інфраструктури.

Вплив регіональних лідерів на суспільні трансформації також проявляється через їхню здатність протистояти централізованому тиску чи відстоювати інтереси своїх громад перед національною владою. У демократичному суспільстві, де децентралізація є частиною політичного устрою, вони можуть виступати захисниками місцевої автономії, лобіюючи ресурси чи законодавчі зміни на користь своїх регіонів. Ця функція набуває особливого значення в умовах економічної нерівності чи політичної нестабільності, коли регіональні лідери стають голосом тих, хто відчуває себе віддаленим від центру. Їхня активність у цьому напрямі може сприяти перерозподілу влади та ресурсів, що є важливим елементом демократичного розвитку [1, с. 35].

Проблеми, з якими стикаються регіональні лідери, також впливають на їхню здатність бути суб'єктами трансформацій. Обмеженість фінансових і людських ресурсів часто ускладнює реалізацію амбітних планів, особливо в економічно слабких регіонах. У таких умовах лідери змушені шукати альтернативні джерела підтримки, наприклад, через співпрацю з міжнародними організаціями чи приватним сектором. Крім того, їхня діяльність може наражатися на опір із боку національних еліт, які прагнуть зберегти централізований контроль. У країнах із молодою демократією ці виклики

доповнюються слабкістю інститутів, що змушує лідерів покладатися на особистий авторитет чи неформальні зв'язки, а не на системні механізми.

Регіональні лідери також відіграють важливу роль у формуванні локальної політичної культури, що є основою для ширших суспільних змін. Через свою діяльність вони можуть просувати демократичні цінності, такі як прозорість, підзвітність і участь громадян, створюючи прецеденти для національного рівня. Наприклад, впровадження відкритих бюджетів чи громадських консультацій на місцевому рівні сприяє розвитку культури відповідального управління, яка поступово впливає на загальнодержавні практики. У цьому сенсі регіональні лідери стають не лише виконавцями, а й творцями демократичних стандартів, що мають довгостроковий ефект.

Отже, регіональні лідери є впливовими суб'єктами суспільних трансформацій на місцевому рівні в демократичному суспільстві, виконуючи інтеграційні, мобілізаційні, адаптаційні та захисні функції. Їхня близькість до громадян, здатність реагувати на локальні потреби та впливати на розподіл ресурсів робить їх важливими агентами змін, які доповнюють діяльність національних лідерів. Незважаючи на виклики, пов'язані з обмеженими можливостями та зовнішнім тиском, вони сприяють децентралізації та демократизації, формуючи основу для сталого розвитку суспільства.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було проаналізовано сучасні концепції та теорії політичного лідерства. Політичне лідерство є важливим чинником розвитку демократичних держав, оскільки саме лідери формують державну політику, приймають стратегічні рішення та сприяють консолідації суспільства. Основними типами політичних лідерів є харизматичний, традиційний, раціонально-легальний, популістський та технократичний. Кожен із них має свої особливості та відіграє різну роль у політичному процесі.

Охарактеризувавши природу і соціальну сутність політичного лідерства, варто зробити висновки. Природа і соціальна сутність політичного лідерства в демократичному суспільстві є взаємопов'язаними аспектами, які розкривають його багатогранність. Природа лідерства корениться в універсальних потребах людських спільнот у координації та владі, тоді як його соціальна сутність визначається конкретними умовами, у яких воно реалізується. У демократичному контексті ці елементи набувають особливого значення, адже лідерство тут базується на легітимності, підзвітності та здатності об'єднувати суспільство.

Конкретизувавши класифікацію та функції політичних лідерів, можна зробити декілька конкретних висновків. Класифікація та функції політичних лідерів у демократичному суспільстві розкривають їхню багатогранну природу як суб'єктів політичного процесу. Класифікація за стилем, масштабом, ідеологією, мотивацією чи тривалістю впливу дозволяє зрозуміти різноманітність лідерства, тоді як аналіз функцій – стратегічної, мобілізаційної, представницької, інтеграційної, інноваційної, стабілізаційної, адаптаційної, етичної та інших – показує, як лідери сприяють розвитку суспільства.

Виявивши шляхи пошуку і проблеми функціонування політичних лідерів в країні, робимо декілька конкретних висновків. Аналіз діяльності політичних лідерів на прикладі різних країн розкриває багатогранність цього явища в демократичному суспільстві. Від стабільності Меркель до трансформацій

Мандели, від реформ Обама до викликів Зеленського – кожен випадок демонструє, як лідери адаптуються до контексту, балансує між індивідуальними амбіціями та суспільними потребами.

Запропонувавши концептуальні підходи та шляхи формування політичного лідерства в сучасній Україні, можна зробити декілька важливих висновків. шляхи пошуку і проблеми функціонування політичних лідерів у демократичній країні є взаємопов'язаними аспектами, що визначають якість лідерства та його вплив на суспільство. Вибори, партії, громадянське суспільство, кар'єрний розвиток і медіа створюють можливості для появи лідерів, але їхня діяльність стикається з обмеженнями інститутів, тиском громадськості, нестабільністю системи та внутрішніми конфліктами.

Здійснивши формування іміджу політичного лідера: засоби та інструменти, формуємо висновки. Концептуальні підходи та шляхи формування політичного лідерства в сучасній Україні відображають складний синтез демократичних принципів і місцевих особливостей. Трансформаційні та харизматичні моделі лідерства домінують у теоретичному осмисленні, тоді як вибори, громадянське суспільство, партії та медіа є основними каналами появи лідерів. Ці процеси ускладнені історичною спадщиною, слабкістю інститутів і суспільними кризами, що вимагає від лідерів гнучкості та здатності відповідати на унікальні виклики країни.

Описавши регіональних лідерів як впливових суб'єктів суспільних трансформацій на місцевому рівні, формуємо висновки. Регіональні лідери є впливовими суб'єктами суспільних трансформацій на місцевому рівні в демократичному суспільстві, виконуючи інтеграційні, мобілізаційні, адаптаційні та захисні функції. Їхня близькість до громадян, здатність реагувати на локальні потреби та впливати на розподіл ресурсів робить їх важливими агентами змін, які доповнюють діяльність національних лідерів. Незважаючи на виклики, пов'язані з обмеженими можливостями та зовнішнім тиском, вони сприяють децентралізації та демократизації, формуючи основу для сталого розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Д. Кількісні аспекти виміру соціального капіталу. *Економічний вісник*. 2017. № 4. С. 31–38. URL: <https://salolii.com/8136D22>.
2. Американський президенціалізм: інститут глави держави в США у персоналіях від зародження до сьогодення: біографічна енциклопедія / за наук. ред. д. пол. н. Хоми Н. М. Львів: «Новий світ-2000», 2018. 369 с.
3. Антоненко В. Г. Політологія: Підручник. Ольга Володимирівна Бабкіна (ред.). 3. вид., перероб., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2017. 568 с.
4. Бабкіна О. В., Безродний Є. Ф., Горбатенко В. П., Дмитренко С. П., Дорофей В. Т. Політологія: Посібник для студ. вузів / О.В. Бабкіна (ред.), В.П. Горбатенко (ред.). Київ : Видавничий центр «Академія», 2018. 366 с.
5. Балацька О. Б. Політичні еліти та лідерство: навчальний посібник / О. Б. Балацька; під. ред. Л. І. Павлової. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. 136 с.
6. Балтін В. Політологія: Навч.-метод. посіб. / Національний ун-т харчових технологій. Київ: НУХ Осюхіна А. Стратегія лідерства. Завуч. 2018. № 23–24. С. 67.Т, 2018. 290 с.
7. Бойко О. Д., Горбатенко В. П., Денисюк С. Г., Зеленько Г. І., Коваленко А. О., Корнієнко А. О. Прикладна політологія: навч. посіб. Київ: Академія, 2018. 472 с.
8. Буяк Б. Феномен лідерства в історико-філософській ретроспективі. *Гуманітарний вісник*. 2016. № 36. С. 238–253.
9. Головченко В. Тетчер Маргарет Гільда. Політична енциклопедія. редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2017. 709 с.
10. Горлач М.І. політологія наука про політику: підручник. В. Г. Кремень. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 837 с.
11. Гошовська В.А. Парламентаризм як особлива система публічного управління. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: монографія / авт.

кол. Л. Г. Комаха, І. В. Алексєєнко, В. А. Гошовська та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2022. 976 с.

12. Гошовська В.А. Парламентаризм: підручник. 2-ге вид., допов. й розшир. Київ: НАДУ, 2019. 704 с.

13. Гошовська В.А. Політичне лідерство: підручник. Л.А. Пашко. Київ: Національна академія державного управління при президентові України, 2017. 300 с.

14. Громовий В. Інструмент лідерства. Завуч. 2019. № 11. С. 3–7. Виховання лідерів. К. М. Слесик. Харків: Вид. група «Основа», 2019. 128 с.

15. Грубінко А. В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990 – 2016). Тернопіль: Вектор, 2017. 640 с.

16. Держановська С. Л. Сутність політичного лідерства: аналіз праць сучасних українських науковців. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. регіонального інституту державного управління Національної академії управління при Президентові України*. Вип. 40. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2017. С. 310–316.

17. Дубінська В. О. Теоретичні засади дослідження політичного лідерства у системі державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2. С. 14–21.

18. Каменецький М.С. Міттеран Франсуа. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2024. Т.2. 812 с.

19. Корсак К. ХХІ століття – занепад класичного лідерства. *Віче*. 2023. № 4. С. 67-69.

20. Кривонос Р.А. Брандт Віллі // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2017. 73 с.

21. Левчук К.І. Політологія з основами соціології: навчальний посібник. Вінниця: 2020. 176 с.

22. Лідерство в публічній сфері. Методичні вказівки для практичних занять для підготовки здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування спеціальності: 281 Публічне управління та адміністрування, денної та заочної форм навчання / Богатчук С.С. Вінниця: ОЦ ВНАУ, 2023. 29 с.

23. Логвиненко О. С. Становлення політичного лідерства управлінської еліти в суспільстві перехідного періоду: автореф. дис... канд. політ. Наук. НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. Київ, 2020. 24 с.

24. Маркіна І. А. Лідерство як феномен сучасного менеджменту. *Економічний простір*. № 159, 2020. С.88-91

25. Мартинюк О. В. Захарчук Д. О. Історико-правові аспекти політики тетчеризму. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Філософія, право*. Том 2. № 12 (2020). С. 172–175.

26. Остапець Ю. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук (23.00.02 – політичні інститути і процеси). Львів, 2016. 550 с.

27. Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навч. посібник / За заг. ред. проф. Ф. М. Рудича. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 400 с.

28. Політичне лідерство: навчальний посібник. За редак. В. А. Гапоненко, С. С. Бульбенюк, Н. М. Довганик та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 324 с.

29. Політологія: навчальний посібник для вузів, упоряд. та ред. М. Сазонова. Харків: Фоліо, 2018. 331 с.

30. Сопівник Р.В., Сопівник І.В., Варивода Н.А. Лідерологія: навчальний посібник. Київ : «Компринт», 2018. 488 с.

31. Ткач Н. О. Соціально-психологічні та інформаційно комунікаційні механізми політичного лідерства: дис. ... канд. політ. наук. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 20 с.

32. Хімченко О. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: навчальний посібник. Київ : ВД Професіонал, 2016. 208 с.

33. Хорошилов О. Ю. Політичні еліти та політичне лідерство: навч. метод. посіб. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2022. 95 с.

34. Целуйко М.Є. Політичне лідерство: Конспект лекцій. Харків : УкрДАЗТ, 2018. 21 с.

35. Череватий С. Політична ідеологія як складник суспільної свідомості. *Політичний менеджмент*. 2017. № 3 (42). С. 51–57.